

Universitatea de Arte „George Enescu”, Iași
Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design

ARTĂ ȘI CONSERVARE ÎN ACTUALITATE

Publicație a Centrului de Cercetare CReART,

Editura Artes
2010

ARTĂ ȘI CONSERVARE ÎN ACTUALITATE

Centrul de Cercetare CReART

ARTES 2010

CUPRINS

Coperta: Bogdan Ungurean

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CONSERVARE-RESTAURARE ȘI ARTE APLICATE.
Simpozion (2009 ; Iași)

**Artă și conservare în actualitate : simpozionul Conservare-
 restaurare și arte aplicate / Centrul de Cercetare CReART. - Iași:**
 Artes, 2010

Bibliogr.

ISBN 978-973-8263-94-9

I. Centrul de Cercetare "CReART" (Iași)

7.025.4

Referent științific:

Prof. univ. dr. Tereza Sinigalia

Colectivul de redacție:

Prof. univ. dr. M. J. Bartos

Conf. univ. dr. Carmen Solomonea

Asist. univ. drd. Bogdan Ungurean

Nota redacției

Răspunderea pentru conținutul materialelor publicate în lucrarea de față
 revine în exclusivitate autorilor.

Cuvânt înainte.....	1
Iconografia bolții naosului Bisericii Sf. Nicolae din Bălinești Prof. univ. dr. Tereza Sinigalia.....	2
Metamorfoze Lector univ. dr. Merișor Dominte, Lector univ. dr. Stelian Onica.....	26
Icoana împărăției. Pictura exterioară a bisericilor din Moldova Restaurator Bogdan Bratu.....	47
Spațiul în pictură Prof. univ. dr. Jenő Bartos.....	55
Interferențe vizual artistice Conf. univ. dr. Ilie Bostan.....	63
Percepția vizuală Lector univ. dr. Dan Micu.....	77
Demonul <i>kitsch</i> -ului (Demonul <i>kitsch</i> -ului în arhitectura tradițională) Lector univ. dr. Ioniță Codrina.....	88
Ecouri artistice ale evoluției panteonului și a miturilor românești: de la perioada străveche – la începutul creștinismului Lector univ. drd. Ioana-Iulia Olaru.....	106
Monumentul - între conceptele trecutului și realitatea prezentului Conf. univ. dr. Carmen Cecilia Solomonea.....	119
Geneza operei de artă Asist. univ. drd. Bogdan Gavrilean.....	132
Problematika degradărilor picturii în tempera pe suport de lemn de la Biserica Armeană, Iași Asist. univ. drd. Bogdan Ungurean.....	139

DEMONUL KITSCH-ULUI (DEMONUL KITSCH-ULUI ÎN ARHITECTURA TRADIȚIONALĂ)

Codrina Laura Ioniță, Lector univ. dr. Facultatea de Arte Plastice,
Decorative și Design, Iași

lauracodrina@yahoo.fr, Str. Sărărie, nr. 189

Abstract

Traditional architecture has always had a simple and austere line in terms of proportions, ratio among volumes, colour and even materials. The stylistic unit was found in all country elements, from the inside to the outside of the house, the fountain, shed or fence. There are cases where the tradition survives in the current forms, as for instance in a village in Suceava, where all the motifs in which the new homes are decorated are borrowed from geometric models or crop stylizations on the shirts and blouses of the peasants. In general, however, the upgrades of the houses suffer from a contagious disease called *kitsch*. Defined as an aesthetic mismatch, *kitsch* is reflected in the architecture either in the form of mismatch of various materials of the same house, either as disharmony among styles (or lack of style) of the components of the same complex, or as a gap between shape or construction materials and where it is located, or as a discrepancy between the modern improvements and the cultural purpose of an edifice. Causes of the appearance of *kitsch* can be: contemporary rush for the fulfilment of material requirements (translated into an increasingly greater need for physical comfort), the desire for imitation of luxury, of wealth (leading to counterfeiting and forgery and lie), the need for permanent change that comes from the total collapse of the system of values. Behind all this apparently social causes there is a serious spiritual deficiency of the human being. *Kitsch* is nothing but an external image of an inner disharmony caused by passions such as greed, comfort, idleness, pride, hypocrisy or vain glory. Getting rid of the *kitsch* must begin with cleansing the spirit of the passion that corrodes it.

Rezumat

Arhitectura tradițională avea întotdeauna o linie simplă și austeră în ceea ce privește proporțiile, raportul între volume, cromatica și chiar materialele. Unitatea stilistică se regăsea la întregul ansamblu țăranesc, de la interiorul la exteriorul casei, la fântână, șură sau gard. Există cazuri unde tradiția supraviețuiește în forme actuale, cum se întâmplă într-o comună suceveană, unde toate motivele cu care sunt decorate casele noi sunt împrumutate din modelele geometrice sau stilizările vegetale ale cămășilor, catrințelor și bundițelor țăranesti. În general însă, înnoirile aduse caselor suferă de maladia contagioasă a *kitsch*-ului. Definit ca nepotrivire estetică, *kitsch*-ul se regăsește în arhitectură fie sub forma dezacordului între diferitele materiale ale aceluiași case, fie ca dizarmonie între stilurile (sau lipsa de stil) a componentelor aceluiași complex, fie ca discrepanță între forma sau materialele construcției și locul unde este amplasată, fie ca discordanță între îmbunătățirile moderne și finalitatea culturală a unui edificiu. Cauzele apariției *kitsch*-ului pot fi goana contemporană pentru satisfacerea nevoilor materiale (tradusă în nevoia tot mai accentuată de confort fizic), dorința de imitare a luxului, a bogăției (ce duce la contrafacere, la fals și la minciună), nevoia permanentă de schimbare ce provine din prăbușirea totală a sistemului de valori. În spatele tuturor

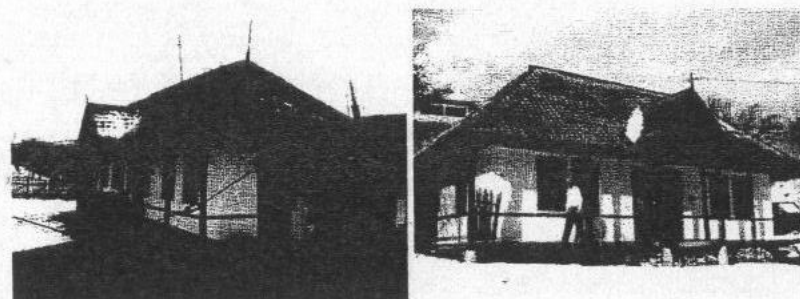
acestor cauze aparent sociale se află o gravă carență spirituală a ființei umane. *Kitsch*-ul nu este decât imaginea exterioară a unui dizarmonii interioare provocată de patimi ca lăcomia, confortul, lenea, mândria, ipocrizia sau slava deșartă. Eliberarea de *kitsch* trebuie să înceapă prin curățirea spiritului de patimile ce-l macină.

Cuvinte cheie

arhitectură tradițională, armonie, nepotrivire, comoditate, patimă, *kitsch*

Frumusețea simplității

Pitite printre construcțiile noi ce invadează din ce în ce mai agresiv satul românesc, mai trăiesc încă, uitate de lume și ocolite de vântul schimbării, mici căsuțe tradiționale, cu cerdac și draniță, cu pereți albi și ornamente la streșini. Sunt case de pe vremea bunicilor și străbunicilor, „demodate” și lipsite de „confort”, cu cămăruțe strâmte și ferestre mici. Cu prispele lor din lemn, veghează, împrăștiate parcă la întâmplare pe dealuri, sau supraviețuiesc, sufocate printre case noi, mândre și orgolioase, ce privesc cu dispreț, de la înălțimea celor câteva nivele, măruntele măturii ale unui trecut liniștit.

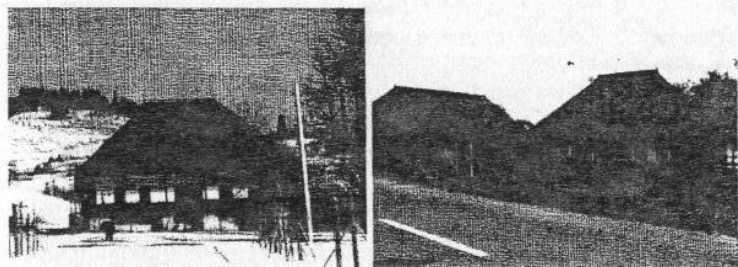

Case din Vânători, jud. Neamț

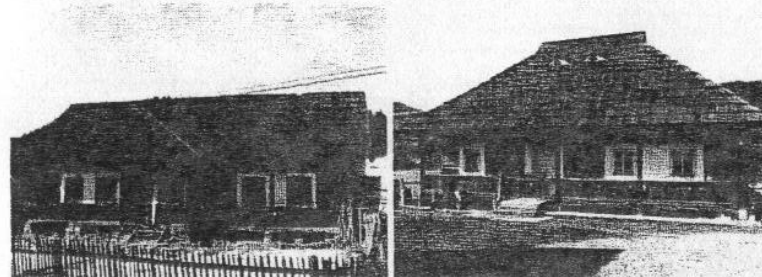
În zona Neamțului, căsuțele cu prispă și cerdac în fața intrării sunt simetrice, cu câte două ferestre de o parte și de alta a ușii, cu un acoperiș din șindrilă în patru ape, a cărui înălțime nu o depășește pe cea a pereților. Linia patinată de vreme, aproape neagră, desenată pe albul zidului de singura bârnă orizontală a prispei, echilibrează petele închise ale ferestrelor. În fața intrării, un cerdac cu un mic acoperiș triunghiular, cu dantelării din lemn. Pereții văruiți în alb contrastează cu lemnul cu nuanțe închise, sidefate. Sutele de ani în care tradiția s-a păstrat aproape intactă au dus la cizelarea stilului caselor țăranesti până la simplitatea și austeritatea unei armonii desăvârșite. Așa se face că privite mai atent, aceste căsuțe se dezvăluie ca adevărate opere de artă. Proporțiile între

înălțimea pereților și cea a acoperișului diferă în funcție de regiune, însă întotdeauna păstrează un raport armonios între suprafața de culoare deschisă și cea întunecată a acoperișului și a ferestrelor. Albul pereților, alături de multitudine de nuanțe, de la griuri și brunuri până la negru, ale lemnului lăsat în ploaie, impune întregului ansamblu un aspect sobru, lipsit de stridente cromatice.

Casă din Iacoveni și casă din Pârtești, jud. Suceava. Gospodăria din Pârtești se păstrează intactă, casa, gardul, șura, grajdul păstrează același stil, toate sunt acoperite cu șindrilă neagră și toate sunt construite din bărne.

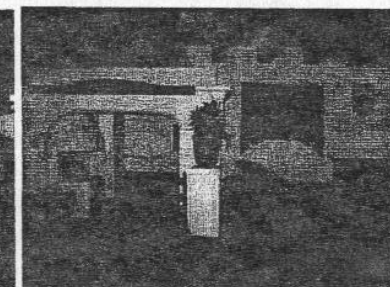
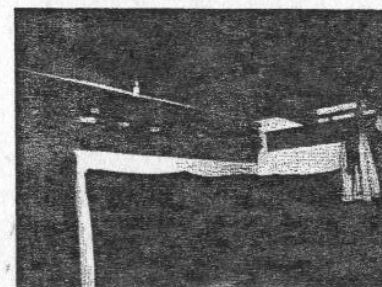

Casă din Valea Putnei și casă din Vama, jud. Suceava

Înspre munte, în special în zona Sucevei, iernile grele au impus schimbări: acoperișurile mai înalte, doar în două *ape* (element de influență germană), unite în unghi drept, prispile închise cu scânduri perforate. Pe lângă funcția utilitară, de a apăra construcția împotriva nămeților grei, putem descifra în aceste schimbări și o dorință de echilibrare a volumelor: înălțimii crescute a acoperișului îi corespunde în partea inferioară ornamentul bogat al prispiei. Atunci când acoperișurile au patru *ape*, pe înălțimea mare a pantei, în locul forme triunghiulare de deasupra cerdacului, apar mici ferestre asemenea unor ochișori, care ritmează suprafața dantelată a șindrilei.

Interior din Muzeul satului, Poiana Stampei, jud. Suceava

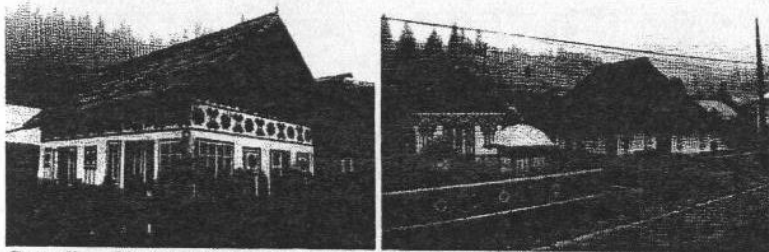

Stânga, interior de casă țărănească de la Muzeul satului din Bran, jud. Brașov; Dreapta, interior din Castelul Bran; austeritatea și armonia cromatică a unei case țărănești se regăsește și în interioarele castelului familiei regale.

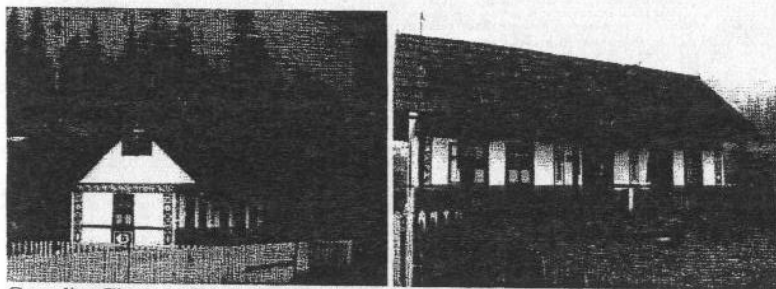
Cromatică austeră a exteriorului, formată din albul varului și brunurile lemnului, se regăsește de cele mai multe ori și în interior. Aceeași pereți văruiți în alb, închiși deasupra și dedesubt de scânduri și bărne și ornamentați cu țesături și covoare ale căror motive ornamentale revin pe stâlpii cerdacului sau ai porții, pe grinzile acoperișurilor, în ornamentele fântânilor, ale șurilor sau ale prispelor. Exteriorul și interiorul formează o unitate prin preluarea formelor simbolice, a materialelor sau a culorilor atât *înăuntru* cât și *afară*.

Frumusețea și armonia austerelor case țărănești era, în trecut, recunoscută și apreciată în așa măsură încât însuși Castelul Bran a fost amenajat și decorat de către familia regală în armonie cu tradițiile și obiceiurile locale: același echilibru rafinat între peretele alb, lemnul brun

și țesăturile în roșu și negru. Simplitatea țărănească se dovedea a nu fi doar o moștenire păstrată într-o comunitate închisă. Frumusețea formelor și cromaticii populare este recunoscută și de pretențioasele și rafinatele gusturi ale nobilimii, ce nu ducea lipsă de cultură estetică.

Case din Ciocănești, jud. Suceava. Motivele ornamentale împrumutate din decorația veșmintelor sunt reproduse nu doar pe pereții caselor, ci și pe garduri, pe fântâni, pe porți, pe șuri, creând armonie stilistică între toate elementele gospodăriei.

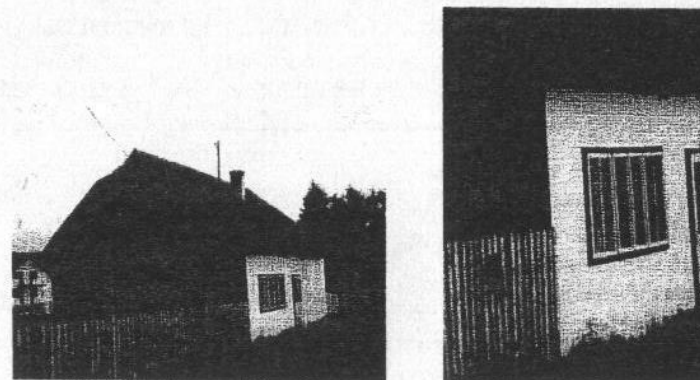

Case din Ciocănești, jud. Suceava

Pentru omul contemporan, tradiția pare ceva frumos, armonios, echilibrat (în cel mai bun caz), dar mort, închis, lipsit de viață. Ceva demn de admirat, ca un exponat de muzeu, dar care, însă, nu mai corespunde vieții reale, nu mai poate satisface gusturile estetice contemporane. Și pentru că satul nu este un muzeu, casele lui se transformă mereu în funcție de preferințele și gusturile locatarilor. Obiceiurile vechi sunt de cele mai multe ori abandonate în favoarea „modernității”. Există totuși și unele cazuri unde tradiția supraviețuiește în forme noi. Nu este vorba doar de integrarea construcțiilor noi în ansambluri tradiționale, ci și de interpretarea unor elemente vechi și

valorificarea lor în construcții noi. O mărturie în acest sens este comuna Ciocănești din județul Suceava.

Aici, prin anii 1950, primarul de la acea vreme, împreună cu o țărancă din sat, au transpus motive decorative de pe o catrință pe albul pereților unei case țărănești. De atunci obiceiul aplicării motivelor tradiționale vestimentare pe exteriorul locuințelor s-a păstrat cu atâta strictețe încât astăzi nici unei construcții nu-i mai este îngăduit să renunțe la această podoabă specifică. Toate motivele cu care sunt decorate casele sunt împrumutate din modelele geometrice sau stilizările vegetale ale cămășilor, catrințelor și bundițelor țărănești. Nuanțele cromatice mai variate nu depășesc însă câteva culori, roșu, verde, galben, negru, iar casele par uneori zvârlite pe dealuri. Unitatea stilistică existentă în gospodăria tradițională se păstrează intactă și la Ciocănești. Nu doar pereții caselor sunt decorați cu motive geometrice copiate de pe îmbrăcăminte, ci și tot ceea ce există în gospodărie, șură, fântână, gard, poartă, grajd. Totul respectă aceeași concepție.

Casă din Poiana Stampei, jud. Suceava. Casă tradițională din lemn la care s-au aplicat lambriuri din plastic

Dacă la Ciocănești motivele tradiționale trăiesc într-o formă nouă, integrată în ansamblul strămoșesc, în alte părți inovările aplicate construcțiilor vechi nu sunt atât de inspirate ca cea pe care a găsit-o primarul comunei sucevene în anii '50. Înnoirile pe care contemporanii le aduc arhitecturii tradiționale par de cele mai multe ori stridente și neplăcute, lipsite de gust și armonie. Privind o casă țărănească din bârne ai cărei pereți au fost „modernizați” și „izolați” cu lambriuri din plastic nu poți decât să ai un sentiment de oroare, de respingere și de refuz. Același sentiment al nepotrivirii și al dizarmoniei îl ai privind atât

căsuțele ce suportă cu stoicism „îmbunătățirile” ce li se impun, cât și noile construcții ce infectează sobrietatea priveliștilor prin formele și culorile lor mai apropiate de patiserie decât de arhitectură.

Pecinginea satelor

Transformările ce au cuprins satul românesc, aceste transformări ce provoacă un sentiment de profundă nemulțumire estetică, pot fi cuprinse într-un singur cuvânt: *kitsch*. Conceptul acesta cu rezonanțe ciudate se pare că a pătruns în limbajul uzual abia prin 1860-70 în München, unde era folosit pentru a desemna producția artistică ieftină. Etimologia sa nu este clară. Unele interpretări presupun că ar proveni din englezescul *sketch* (desen, schiță), pronunțat greșit și folosit pentru a numi desenele ieftine pentru turiști. Alte presupuneri îi găsesc originea în limba germană, unde *verkitschen* înseamnă a ieftini, iar *kitschen*, a aduna mizeria de pe stradă, a face mobilă nouă din cea veche¹.

Matei Călinescu este de părere că întotdeauna *kitsch*-ul implică o nepotrivire estetică: „obiecte separate, ale căror calități formale (material, formă, dimensiune etc) nu se potrivesc cu conținutul lor cultural sau intențional”². Spre exemplu, o statuie grecească redusă la dimensiunile unui *bibelou* sau un Rembrandt autentic în liftul unui milionar. În primul caz este vorba despre un obiect *kitsch*. În al doilea caz, obiectul în sine nu este *kitsch*. El este utilizat însă pe post de „decorație ostentativă”, iar rolul acesta de simbol al opulenței este *kitsch*³.

Sub forma unei nepotriviri estetice, *kitsch*-ul se face prezent și în satul românesc, asemenea unei molime contagioase. Nepotrivirea se strecoară în cele mai rafinate construcții, luând diferite forme, de la cele mai grosolane până la cele mai subtile, de la nepotriviri ale elementelor sau materialelor, până la nepotriviri ale construcției cu mediul înconjurător, cu ansamblul în care este plasat sau cu destinația sa culturală.

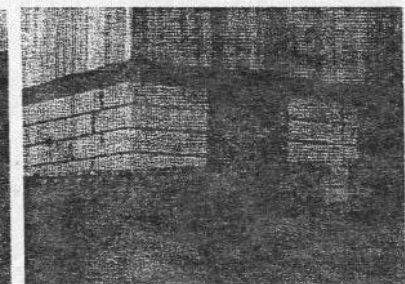
¹ Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității*, traducere de T. Pătrulescu și R. Turcanu, București, Editura Univers, 1995, p. 198.

² *Ibidem*, p. 199.

³ *Ibidem*.

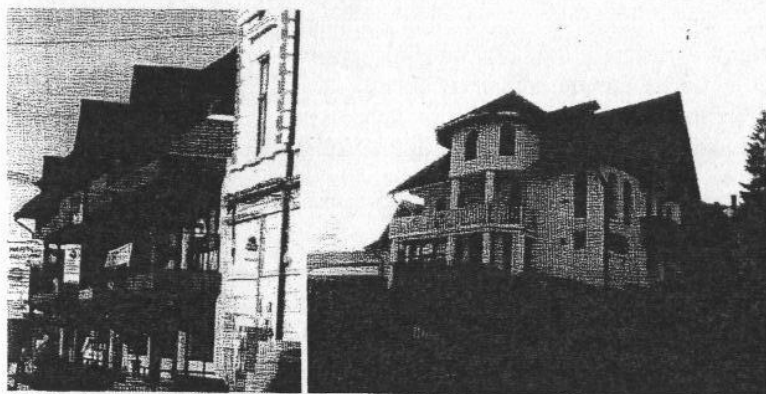
Case din Solca, jud. Suceava

Foișor din lemn acoperit cu plastic și gard din lemn acoperit cu tablă în Poiana Stampei, jud. Suceava

Un acoperiș cu dantelării și burlane din tablă, pus pe o casă veche, ce fusese inițial acoperită cu lemn, este *kitsch*. Ornamentațiile și burlanele nu se potrivesc la restul ansamblului, care și-a păstrat austeritatea inițială (casă din Solca). Nepotriviri pot apărea și prin alăturarea diferitelor materiale. În Poiana Stampei, un foișor lucrat în lemn a fost acoperit cu plastic, iar un gard, tot din lemn, a primit un acoperiș din „țiglă metalică”. Eclectismul materialelor folosite poate lua însă proporții mult mai mari. O construcție din Gura Humorului aduce cu o paiață de circ: o clădire cu două niveluri, având cerdac atât la parter cât și la etaj, cu stâlpi sculptați din lemn, cu balustradă metalică, cu geamuri termopan, cu acoperiș roșu aprins, din „țiglă metalică” și burlane ce brăzdează întreaga clădire. Și, ca și cum toate acestea adunate la un loc nu ar fi fost suficiente, varul de exterior, portocaliu, roz și violet, vine să împlinească amestecul desăvârșit. Fiecare dintre aceste materiale, luat separat, poate fi util și poate răspunde la un moment dat, în alt context, unei necesități

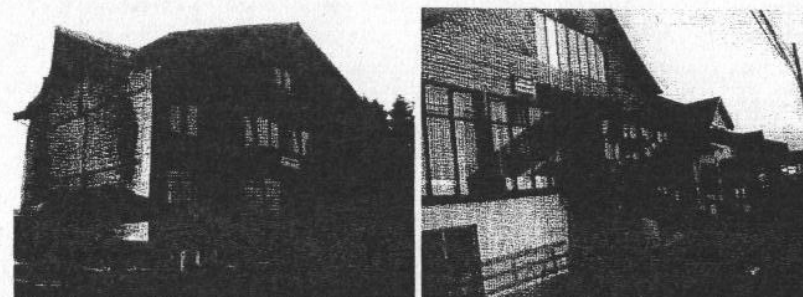
estetice. Puse împreună, ele devin *kitsch*, devin un „supraasasinat estetic”⁴ determinat de eclectismul împins la extrem.

Clădire în piața din Gura Humorului și casă din Vatra Dornei, jud. Suceava

Nepotrivirea care generează imaginea *kitsch* nu ține doar de alăturarea diferitelor materiale. Există cazuri în care materialele „se potrivesc”, fac parte din aceeași „familie”, nu există discordanță între ele, însă imaginea de ansamblu rămâne la fel de stranie din punct de vedere estetic. Un exemplu găsim la o vilă din Vatra Dornei, unde materialele folosite nu se află neapărat în contradicție. Sunt materialele moderne și obișnuite, pe care le vedem aproape la orice casă nouă. Discordanța, în acest caz, ține de formele întregului ansamblu. Unitatea care se putea ușor observa la o gospodărie țărănească tipică, o întâlnim foarte rar la construcțiile noi. În acest caz concret, stâlpii gardului au secțiunea pătrată, cei ai balcoanelor, rotundă, pe o parte balustrada balcoanelor este din lemn, pe altă parte din metal. Un alt caz în care există o profundă nepotrivire a ansamblului este o casă din Solca, unde s-a păstrat oarecum linia austeră a clădirilor, casa, șura și bucătăria de vară. Gardul, în schimb, refăcut de curând de proprietar, nu mai păstrează nimic din linia severă a gospodăriei inițiale. Cățarate pe o temelie placată cu imitație de piatră, șipcile zăplazului par cuprinse de o veselie frenetică, săltând și coborând ritmic, revărsându-și obezitatea spre drum. Ritmul sobru al ansamblului inițial a fost cu desăvârșire pierdut.

⁴ *Ibidem*, p. 211.

Clădiri comerciale în Poiana Stampei, jud. Suceava

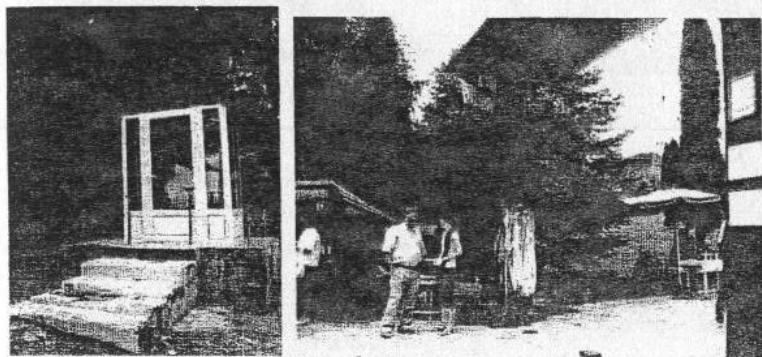
O altă formă de *kitsch* în arhitectura tradițională este cea care se naște din nepotrivirea clădirii sau a materialelor cu locul, cu satul, cu mediul, cu regiunea. Într-o zonă de munte, unde piatra râurilor repezi este din belșug, iar lemnul brazilor se prăvale peste case, unde tradiția folosirii lor dăinuie de sute de ani, un perete placat cu lambriuri din plastic, un chioșc acoperit cu poliuretan sau o scară cu balustradă din inox sună ca un clopot de tablă între cele de aramă. O construcție trebuie să țină seama și de locul unde ea se află. În inima munților, ceea ce se potrivește cel mai bine este lemnul și piatra. Materialele noi, aduse aici, nu sunt nici mai frumoase, nici mai rezistente. Casa muzeu din Solca, o casă din bârne, are două sute de ani, și arată bine. Unele construcții noi nu au mai mult de cincizeci de ani și sunt deja demodate și jerpelite. Nu poți să aduci arhitectura urbană a unui supermarket într-un sat de munte și să pretinzi că e frumoasă. Nici adaptările ad-hoc ale micilor comercianți, care adaugă și cârpesc bodegile sau magazinele din sat cu tot felul de improvizatii (Poiana Stampei) nu se potrivesc mai bine în peisaj. Lipsa de respect pentru tradiție și lipsa de cultură au născut în satele românești un același tip îngrozitor de casă nouă, care variază foarte puțin de la o zonă la alta sau de la un proprietar la altul. E o casă ce nu mai are nici o legătură cu vechia căsuță țărănească. O casă cu unul, două sau trei etaje, fără nici o simetrie, ca un bloc în miniatură, acoperită de cele mai multe ori cu tablă ondulată, roșie, vișinie, verde, albastră, construită din bolțari, chiar dacă pădurea intră în sat, cu balcoane și balconase asimetrice, cu scări cu balustrade din inox, cu geamuri termopan și, neapărat, cu tencuială nouă, în culori cât mai stridente, roz, portocaliu, galben, albastru sau chiar vișiniu.

Maladia *kitsch*-ului care a cuprins arhitectura românească atinge și puținele căsuțe tradiționale rămase în viață. Ele sunt cu furie acoperite cu tablă sau cu „țigla metalică”, sunt „izolate” cu polistiren sau cu

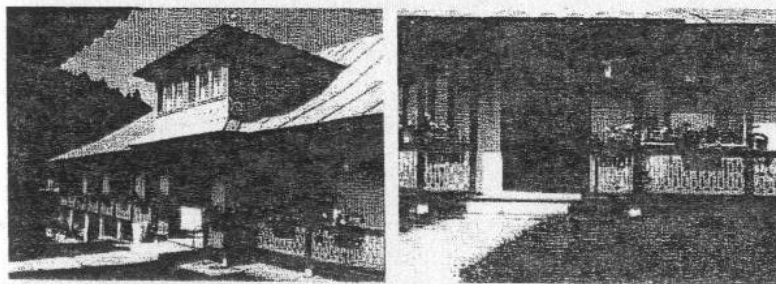

lambriuri din plastic, sunt tencuite în culori fistichii și, invariabil, sunt garnisite cu geamuri termopan.

Din păcate această boală nu este doar o rană izolată. Arhitectura veche sau nouă este din ce în ce mai mult infestată cu acest microb ucigaș, iar consecințele se pot vedea pretutindeni unde întorci privirile. Difil în aceste condiții este să mai găsești ceva neafectat de această pecingine.

Troiță pe drumul de la Mănăstirea Sihăstria la Schitul Sihla, jud. Neamț; Intrarea în Mănăstirea Sihăstria

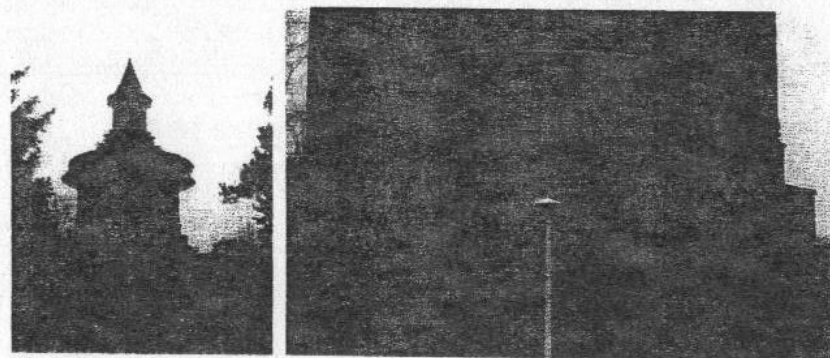
Chilii la Mănăstirea Horăicioara, jud. Neamț

Până și bisericile și mănăstirile, insule conservatoare, au fost atinse de această goană a „modernizării”.

În acest caz, pe lângă nepotrivirea elementelor între ele sau a ansamblului cu mediul înconjurător, intervine un al treilea nivel de discordanță, între dorința modernizării, prin forme și materiale noi, și cerința păstrării neștirbite a tradiției, trăsătură definitorie a bisericii ortodoxe. Pentru că, alături de dogmă sau de ritual, transmise nealterate de-a lungul secolelor, Biserica Răsăritului are menirea să îngrijească și de menținerea clarității și curăției liniei arhitecturale. Demonul *kitsch*-ului se

strecoară însă și aici. Chiliile, acareturile, intrările, troițele au căzut primele pradă patimii innoirii. La poarta mănăstirii Sihăstria comerțul cu împesărite fleacuri lumești rănește privirea. Și așa se întâmplă aproape la toate mănăstirile. Pe poteca strâmtă de munte, ce urcă spre Sihla, o mică troiță a fost refăcută. Dar nu din lemn și piatră, așa cum s-ar fi potrivit, în mijlocul pădurii de brad, ci din geamuri termopan cu ramă de plastic, ce formează un fel de chioșc așezat pe un postament placat cu gresie, înconjurat de o balustradă din stâlpi de fier legați cu lanț și acoperit cu tablă ce imită țigla. La mănăstirea Horăicioara, o mănăstire înconjurată din toate părțile de coline și păduri, ferestrele și ușile chiliilor au fost schimbate cu plasticul geamurilor de termopan.

Ferestre cu pervazuri și canate din lemn sculptat, cu forme ce respectă stilul întregii clădiri, sunt cu furie înlocuite cu inexpressivele și urâtele rame din plastic ale geamurilor termopan. Iar această boală nu ocolește nici măcar străvechile lăcașe de cult. Aparent, incintele vechilor mănăstiri, protejate, se spune, prin legislații severe, au fost ferite de nefastele „îmbunătățiri rele” ce înfloresc peste tot. Și totuși, la o privire mai atentă, necuratul își arată necurăția pe fațadele din piatră și cărămidă. La mănăstirea Galata totul pare intact. O privire mai atentă descoperă geamurile din termopan care au înlocuit vechile canaturi. La fel la mănăstirea Secu, unde *kitsch*-ul rectangular al termopanului se alătură imaginii Mântuitorului în slavă, pictată într-o ocniță, deasupra pisaniei. Și acestea nu sunt exemple singulare, ele se pot întâlni la mai toate lăcașele de cult.

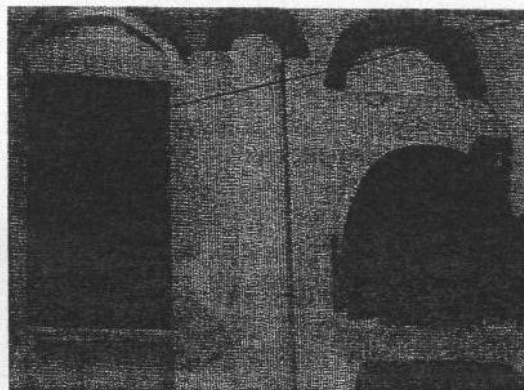

Mănăstirea Galata, Iași

Mănăstirea Secu, jud. Neamț

Demonul *kitsch*-ului sau viciul comodității

Care este explicația acestei degradări progresive și rapide a gustului și a rafinamentului estetic, pe care înainte le avea orice țăran, iar acum nu le mai găsim nici la intelectuali? Un răspuns putem afla cercetând cauzele apariției *kitsch*-ului.

Definit ca imitație, contrafacere sau falsitate într-o estetică a amăgirii și autoamăgirii, *kitsch*-ul își găsește, la Matei Călinescu, justificări sociale: evadare din monotonia vieții cotidiene sau imagine a căutării poziției sociale. Legat de iluzia modernă că frumosul se poate cumpăra și vinde, *kitsch*-ul devine contrafacere răspândită pretutindeni, în așa măsură încât chiar și natura poate, în industria turismului, să ajungă să semene cu arta ieftină. Deteriorarea gustului și ale standardelor artistice sunt dorința de paradă și căutarea unui statut social.

Produs tipic al modernității, *kitsch*-ul „depinde de capricii și cade repede în desuetudine” pentru că e strâns legat de dezvoltarea economică⁵.

Alexis de Tocqueville afirmă că democrația scade standardele creației și ale consumului și impune ipocrizia luxului. Fiecare clasă socială speră să pară ce nu este, mimând virtutea. Artiștii nu mai cultivă lucruri mărețe, ci ceea ce este drăguț și elegant⁶.

⁵ Matei Călinescu, *op. cit.*, p. 191.

⁶ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, NY, Schocken Books, 1961, vol. II, pp. 59-60.

Unele dintre aceste cauze se regăsesc și în spatele *kitsch*-ului care poluează satele românești. Dezvoltarea economică aduce cu sine posibilități din ce în ce mai variate pentru asigurarea confortului zilnic. Căutarea soluțiilor care să asigure o viață cât mai ușoară aduce cu sine rezolvări care țin cont doar de confort și nu de aspect. Utilizarea geamurilor termopan va avea întotdeauna o justificare din perspectiva utilității lor: asigură o mai bună etanșare fonică și termică, sunt mai eficiente. Că sunt inestetice, nepotrivite cu restul clădirii, asta nu mai interesează pe nimeni. Confortul să fie asigurat, trupul satisfăcut și protejat. Aceleași considerente ale confortului material justifică și transformările pe care le suferă casele tradiționale: lambriuri de plastic peste bârnele, „țiglă metalică” sau azbociment peste șindrilă, izolație din polistiren și tencuială peste peretele spoit cu var.

Eficiențizarea locuinței tradiționale nu este, însă, singura sursă de *kitsch*. „Ipocrizia luxului”, despre care vorbea A. de Tocqueville este, de asemenea, un izvor nesecat de urăenie. Este vorba despre tendința de a imita tot ceea ce pare mai „frumos”, mai „modern”, mai „actual”. Troița făcută din termopan și gresie în mijlocul pădurii de la Sihla nu poate avea altă explicație. Cu siguranță ar fi fost mai ieftin și mai ușor să fie făcută din lemn, așa cum fusese vechea troiță prăbușită ceva mai în vale. Materialele noi, greu de procurat și greu de cărat în vârful muntelui, au fost preferate pentru că sunt mai „bune”, mai „frumoase”, pentru că „așa se face acum”, pentru că toți fac așa. Există un grad de snobism și de dorință de imitație a unui aparent lux simbolizat de folosirea acestor materiale noi. Culoarele stridente ale tencuielilor dezvăluie dorința de a ieși în evidență, de a „se vedea”, de a fi „în ton cu lumca”.

Kitsch-ul ilustrează „principiul mediocrității”, crede Matei Călinescu. Clasa mijlocie, activă, încearcă să evadeze din realitatea cotidiană printr-un hedonism înțeles ca dorință de a cumpăra „până acolo încât consumul devine un fel de ideal social ordonator”⁷. Nevoia de a avea acum, încurajată și cultivată în conștiința consumatorului de publicitatea capitalistă, este în legătură cu simțul schimbării, ce determină relativismul axiologic. În Societatea modernă, produsul eticii protestante a muncii, consumul este total justificat în timp ce economisirea, chibzuința și reținerea par desuete și ridicole. Dominată de mitul progresului, unde totuși viitorul e ireal și gol, perioada modernă face din plăcerea imediată singurul lucru „rezonabil”, pentru care merită să lupti, devenind o civilizație a risipei și a irosirii⁸. Nevoia schimbării și

⁷ Matei Călinescu, *op. cit.*, p. 206.

⁸ *Ibidem.*, pp. 206-207.

impresia că ceea ce este nou este și frumos afectează și transformă arhitectura veche într-una înnoită, refăcută și monotona, pretutindeni la fel.

Degradarea ontologică

De ce oamenii nu mai percep urâtul ca urât, de ce înainte trăiau în armonie cu natura și cu tot ceea ce îi înconjura, iar acum nu mai realizează prăpastia care se deschide între preferințele lor estetice și meleagurile pe care trăiesc? De ce *kitsch*-ul li se pare frumos? De ce nu mai apreciază rafinatele armonii ale arhitecturii, veșmintelor sau țesăturilor populare? Este o lipsă de educație estetică? Este o lipsă de cultură? Nu cumva ceea ce lipsește trebuie căutat în altă parte? Meșterul de acum două sute de ani, care construia casa din bărne, sau țărancă ce țesea și broda cămăși sau catrințe nu urmăseră nici un fel de cursuri de educație estetică, nimeni nu îi învățase regulile cromaticii sau ale proporțiilor. Și totuși rafinamentul lor era incontestabil și nu provenea doar din respectarea strictă a tradiției, ci și din elemente noi, creative, proprii, pe care fiecare meșter le introducea. Dar aceste elemente noi nu erau niciodată în dizarmonie cu restul, pe când ceea ce se construiește astăzi prin sate nu are legătură nici cu zona, nici cu ceea ce s-a construit până atunci. Din ce cauză omul contemporan nu mai vede frumosul autentic, de ce preferă acest simulacru estetic, de ce totul e dizarmonie și haos în jurul lui?

În rândurile de mai sus am amintit câteva cauze oarecum sociale ale acestor dezastre arhitecturale: goana după confort, snobismul, dorința de a imita aparența frumosului sau luxul celorlalți, credința că orice lucru nou este în mod necesar mai bun, vânarea câștigului și dezmățul comerțului, lipsa de cultură, lipsa unui sistem de valori autentic. Cu alte cuvinte, o schimbare radicală de mentalitate. Înainte oamenii gândeau într-un fel, credeau în ceva, astăzi gândesc altfel și cred în altceva. Ce s-a schimbat atât de esențial în ființa umană, încât exteriorizarea conceptelor și principiilor sale de viață să se materializeze sub forme atât de grotești cum sunt construcțiile și adaptările arhitecturale actuale?

La o analiză mai atentă, se poate observa că în spatele acestei dizarmonii estetice se ascunde o profundă carență spirituală. După Herman Broch, *Kitsch*-ul este răul în sistemul de valori al artei⁹ deoarece presupune o incapacitate morală fundamentală. Minciuna

⁹ Herman Broch, „Notes on the Problem of Kitsch”, în Gillo Dorfles (ed.), *Kitsch, the World of Bad Taste*, NY, Universe Books, 1969, p. 63.

caracterizează atât pe artistul care promovează *kitsch*-ul, cât și pe cel cărui îi este destinat. Tentația de a crede minciunile estetice ale *kitsch*-ului țin de un simț critic atrofiat sau nedevelopat¹⁰. Alexandre Cingria consideră Reforma ca fiind cauza principală a decadenței artei; arta diabolică, arta mincinoasă e cea care maimușărește frumusețea; ea este percepută drept plăcută, agreabilă, poetică de către niște ochi mai puțin exersați, de către niște ochi leneși. Cauzele decăderii artei religioase sunt de ordin moral, plictiseala, lenea, minciuna, sau de ordin istoric, Reforma, Revoluția franceză, apariția secularizării, a industrializării¹¹.

Richard Egenter descoperă cauzele *kitsch*-ului în degradarea ontologică a ființei, deoarece el este identificat cu păcatul „lenei” spirituale și a pasivității mentale: *kitsch*-ul este „o cale către lene și către simpla căutare a plăcerii [...] Și de la artist și de la privitor arta [...] cere efort și seriozitate; Când acestea nu există, activitatea artistică devine o fugă de realitate. Ea poate deveni nu numai o reflectare fictivă a realității, ci și o cale către diavol. Satana se poate înfățișa ca înger de lumină mai izbitor – și mult mai ușor – într-un simbol artistic decât într-un concept științific”¹².

Kitsch-ul se dezvăluie a fi semn al unci profunde degradări spirituale a ființei umane, iar acest lucru se confirmă prin faptul că fiecare din cauzele apariției acestui fenomen, comoditatea, lăcomia, lenea, luxul, parada, nu este altceva decât un viciu, un păcat, o rățacire, o nebulie. Pentru Sfinții Părinți cele trei patimi de căpetenie, din care se nasc toate celelalte, sunt gastromarghia, arghirofilia și chenodoxia. „După toate semnele, din acestea se nasc cele dintâi trei gânduri pătimase, care sunt și cele mai generale: lăcomia pântecelui, al iubirii de arginți și al slavei deșarte”¹³. O privire atentă deslușește *kitsch*-ul ca fiind unul din semnele exterioare ce vădesc un spirit măcinat măcar de unul dintre aceste patimi capitale.

Lăcomia poate fi nu doar a pântecelui, ci și a întregului trup. Risipa, cheltuiala, consumul excesiv, definatorii pentru societatea contemporană (până la criza financiară care ne-a amintit că mai există și

¹⁰ Matei Călinescu, *op. cit.*, pp. 206-207

¹¹ Alexandre Cingria, *La Decadence de l'art sacre*, Lausanne, Les Cahiers Vaudois, 1917.

¹² Richard Egenter, *The Desecration of Christ*, versiune engl. a *Kitsch und Christenleben*, Chicago, Franciscan Herald Press, 1967, p. 75.

¹³ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, II, 59, citat de Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere de Marilena Bojin, București, Editura Sofia, 2006, p. 124.

altceva în afară de trup), nu aveau alt scop decât căutarea plăcerii și asigurarea confortului. În arhitectură cele mai multe elemente *kitsch* au fost adăugate cu intenția de a mări confortul unei incinte. Patima comodității pare să fie una din cauzele principale ale *kitsch*-ului. Societățile tradiționale exaltau ca virtuți cumpătarea, înfrânarea, economisirea. Etica creștină este, la rândul ei, o etică a amânării. Mentalitatea contemporană nu mai ține cont de aceste calități spirituale. Satisfacția imediată, plăcerea momentului, acestea trebuie împlinite. Bucuria meșteșugarului de a crea, ce dădea împliniri spirituale, estetice, atât pentru meșter cât și pentru privitor, a fost înlocuită de satisfacția profitului pentru producător și de plăcerea confortului pentru beneficiar. Înainte, chiar și un obiect obișnuit primea o finalitate spirituală (formele în care se puneau untul, spre exemplu, erau cioplite în lemn și sculptate manual), acum, până și lucrurile ce țin de spirit ajung să fie doar satisfacție pentru trup.

Arghirofilia sau dragostea de arginți se transpune în planul imaginii *kitsch*, în dorința de epatare a celui alt, de uimire a lui prin afișarea bogăției și a luxului, sau, mai precis, prin imitarea lor. Materiale proaste, care, la prima vedere arată la fel ca originalul pe care îl imită, sunt folosite cu iluzia că imaginea va aduce cu sine calitatea, sau, poate, cu dorința ca această impresie să fie transmisă celui alt: mușama ce imită marmura, parchet din plastic ce imită lemnul ș. a. Această dorință de etalare a unei bogății existente sau inexistente descoperă alte patimi: mândria, ipocrizia, minciuna.

Dorința de a fi apreciat de ceilalți a fost numită de Sfinții Părinți slavă deșartă. Alături de celelalte patimi pe care le dezvăluie *kitsch*-ul, se află și aceasta, socotită a fi una din cele mai periculoase și mai perfide, deoarece este singurul viciu care se hrănește din virtuți. Dobândirea admirației sau a aprecierii celorlalți, sau doar dorința de „a fi în rând cu lumea” sunt, de multe ori la originea transformărilor din preajma noastră.

În concluzie, *kitsch*-ul nu este doar o lipsă de gust, o lipsă de educație sau o necunoaștere, ci el dezvăluie o boală, o maladie a spiritului. Nu descoperă doar o carență estetică, ci una existențială. Altfel spus, dizarmonia ce se vedește în apariția *kitsch*-ului este semnul unei rupturi ontologice, a unei suferințe spirituale. Armonia și simplitatea caselor și obiectelor țărănești nu era decât urma exterioară a unei armonii interioare, a unui echilibru existențial și a unei sănătăți spirituale izvorâte dintr-o corectă relație cu absolutul.

Arhitectura actuală este imaginea îngrozitoare a spiritului omului contemporan. Dizarmonia, discrepanța, stridențele, lipsa de unitate și de stil, urâtenia, nepotrivirea sunt imaginile exterioare ale unui spirit răvășit.

Omul nu mai este capabil să pună ordine în sine însuși, și această dezordine interioară se reflectă în tot ceea ce face. Frica de simplitatea și austeritatea liniilor tradiționale dezvăluie frica de propriul gol interior. Înlăturarea *kitsch*-ului din jurul nostru nu poate începe decât prin propria noastră curățire spirituală.

Bibliografie

- BROCH, Herman, „Notes on the Problem of *Kitsch*”, în Gillo Dorfles (ed.), *Kitsch, the World of Bad Taste*, NY, Universe Books, 1969;
CĂLINESCU, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, traducere de T. Pătrulescu și R. Turcanu, București, Editura Univers, 1995;
CINGRIA, Alexandre, *La Decadence de l'art sacre*, Lausanne, Les Cahiers Vaudois, 1917;
EGENTER, Richard, *The Desecration of Christ*, versiune engl. a *Kitsch und Christenleben*, Chicago, Franciscan Herald Press, 1967
LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale*, traducere de Marilena Bojin, București, Editura Sofia, 2006;